

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Väestöliitto ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto hallituksen esitykseen eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 16/2018 vp).

Väestöliitto esittää kunnioittaen seuraavaa:

Hallituksen esityksessä tavoitteena on edistää sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden mahdollisuuksia valita palveluntuottaja ja parantaa palvelujen saatavuutta ja laatua.

Neuvolapalvelut

Lakiesityksessä neuvolapalvelut voisivat olla maakunnan harkitsemalla tavalla asiakassetelin piirissä.

Neuvolapalvelut toimivat nykyisin pääsääntöisesti hyvin. Palvelujen saatavuudessa tai laadussa ei ole merkittäviä ongelmia. Asiakassetelin mahdollisen käyttöönoton seurauksia on Väestöliitto ry:n näkemyksen mukaan arvioitava ennen kaikkea lapsen edun ja lapsivaikutusten näkökulmasta. Äitiys- ja lastenneuvolan palvelut koskevat syntymättämiä ja alle kouluikäisiä lapsia ja perheitä. Lapset eivät itse pysty käyttämään valinnanvapauttaan neuvolapalvelusta. Vanhempien valinnanvapauteen perustuvat ratkaisut eivät itsestään selvästi ole lapsivaikutuksiltaan myönteisiä. Neuvolan tulee olla instituutio, jonka täytyy kyetä havaitsemaan ja puuttumaan erilaisiin lapsen kehitystä vaarantaviin tekijöihin myös perheen olosuhteissa.

Asiantuntijakokemuksemme pohjalta haluamme tuoda esiin seuraavia mahdollisia seurauksia lasten terveydelle ja hyvinvoinnille asiakassetelin käyttöönotosta neuvolapalveluissa:

1) Kaikki lapset kattavan neuvolajärjestelmän säilyminen.

Tällä hetkellä lähes kaikki Suomessa asuvat raskaana olevat naiset ja pienet lapset käyttävät neuvolan palveluja. Neuvola tavoittaa lähes kaikki odottavat äidit (99,7 %) ja lapset (99,5 %) syntymästä koulun aloittamiseen asti. Kattava järjestelmä on mahdollistanut suomalaisen menestystarinan raskauksien, vastasyntyneiden terveyden ja lasten kehityksen turvaamisessa. Kehityshäiriöt voidaan havaita varhain ja ennaltaehkäisevää sekä hyvinvointia vahvistavaa, punnittua tietoa välittää kaikille. Jatkuvuuden ansiosta neuvolat ovat pystyneet tekemään ehkäisevää työtä, joka vähentää korjaavan työn tarvetta ja sitä kautta inhimillisiä ja taloudellisia kustannuksia. Neuvola pystyy antamaan perheille apua ja tukea, mutta sen lisäksi toimivat hoito- ja palveluketjut ja yhteinen työskentely eri ammattiryhmien kesken varmistavat kokonaisuutena parhaan mahdollisen avun perheiden monimuotoisissa ongelmissa.

Osa asiakkaista jättäisi mahdollisesti neuvolapalvelut tai osan niistä käyttämättä, jos totuttu palveluketju asiakassetelin käyttöönoton seurauksena rikkoutuisi. Olisi epäselvää, kuka havaitsisi ne perheet, jotka eivät hakeudu setelillään palveluihin ja kuinka tässä tilanteessa voitaisiin toimia

lapsen palvelutarpeen turvaamiseksi. Erityisesti haavoittuvassa asemassa olevat perheet ja lapset (esim. päihteiden käyttäjien lapset, vieraskielisten lapset) voivat jäädä yksityisten neuvolapalveluiden katveisiin.

Tällä hetkellä rokottamiseen liittyy kansanterveyttä uhkaavia trendejä. Mikäli yhtenäistä järjestelmää lähdetään hajauttamaan, otetaan riski laumasuojan heikkenemisestä. Yksityisillä palveluntarjoajilla ei ole lähtökohtaisesti väestöön perustuvaa vastuuta, vaan on vastuu vaan omista asiakkaistaan. Tällöin heillä ei välttämättä ole samaa intoa edistää rokottamista kuin nykyisillä palveluntarjoajilla. Rokotuskattavuuden varmistaminen vaatisi erillistoimenpiteitä uudessa tilanteessa, mikä toisi uusia hallinnollisia kustannuksia. Jos valinnanvapausmalli ulotaan neuvolapalveluihin, pitkäjänteinen edistävä ja ehkäisevä työ uhkaa jäädä nykyistä vähemmälle huomiolle. Maakunnalliset erot palveluiden toteutumisessa ja kattavuudessa voivat tällöin myös olla merkittäviä.

Asiakassetelin käyttöönotto vaikuttaisi lapsiin kielteisesti, jos sen seurauksena nykyistä useampi lapsi ja raskaana oleva nainen jäisi neuvolan ulkopuolelle. Väestöliitto pitää tärkeänä, että neuvola säilyisi julkisella tuotantovastuulla olevana palveluna, joka kohtaa pienten lasten ikäluokat kokonaisuudessaan mahdollisimman kattavasti.

2) Vaikeiden asioiden puheeksi ottaminen neuvolassa.

Nykyisin neuvolat ovat pääsääntöisesti hyvinvointia edistäviä ja ennakoluulottomia ammattilaisheskuksia. Toimintaa ohjaavat tutkittu tieto sekä halu kehittää lasten ja heidän perheidensä hyvinvointia ja terveyttä niin yksilö- kuin väestötasolla.

Jos neuvolapalveluita aletaan markkinoida asiakkaille, keskiöön voi nousta asiakkaan miellyttäminen. On mahdollista, että vaikeat asiat, kuten seksuaaliterveys ja -oikeudet, lasten kaltoinkohtelu, päihteiden käyttö, rokotukset tai mielenterveyskysymykset, jäävät toissijaisiksi. Neuvolassa työntekijöiden on toisinaan otettava puheeksi myös sellaista, mikä ei tuota vanhemmille välitöntä mielihyvää. Vanhempien rohkaiseminen myös vaikeiden asioiden käsittelyyn on lapsen edun mukaista.

Valinnanvapaus ei edistä vaikeiden asioiden käsittelyä neuvolassa.

3) Perhekeskusten tuomat edut lapsille.

Lapsi- ja perhepalveluita on osana LAPE-muutosohjelmaa kehitetty sosiaali- ja terveystalvetut sekä järjestöjen ja seurakuntien tuen yhteen verkostoiviksi perhekeskuksiksi.. Muutosohjelman tavoitteena on lisätä lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointia tuomalla palvelut ja tuki heidän arkeensa silloin kun he sitä tarvitsevat. Neuvola on universaalina palveluna perheiden ydinalvetu.

Väestöliitto katsoo, että lapsiperheet hyötyvät yhdestä tahosta, perhekeskuksesta, josta on saatavana monipuoliset palvelut. Perhekeskusten tulee mahdollistaa laajalti moniammatillinen yhteistyö. Tämä tarkoittaa järjestöjen, seurakuntien, lastensuojelun, neuvolan ja kaikkien kuntouttavien ja terapiapalveluiden (psykologi-, puhe-, toiminta – ja fysioterapiapalvelut) tuomat edut ja yhteistyö. Asiakassetelit hajauttaisivat tilannetta vieden merkittävän ennaltaehkäisevän toiminnon pois perhekeskuksista. Nykyisin varhaiskasvatuksen ja neuvolan yhteistyö toimii lapsen kehitystä tukien. Tämä yhteistyö on vaarassa heikentyä.

Neuvolatoiminnan pitäminen maakunnan liikelaitoksen tuottamana vahvistaa perhekeskuksia ja moniammatillisen yhteistyön mahdollisuuksia sekä perheiden mahdollisuuksia saada palvelut sosiaali- ja terveyspalveluiden rajat ylittävinä lapsi- ja perhelähtöisinä kokonaisuuksina tarpeensa mukaan.

4) Lasten yhdenvertaiset mahdollisuudet terveeseen kehittymiseen.

Hyvässä asemassa oleville perheille valinnanvapaus voi luoda lisää mahdollisuuksia valita ja yhdistellä palveluita, esimerkiksi käydä neuvolassa muutoinkin jo käyttämältään, yksityisen vakuutuksensa piirissä olevalla terveydenhuollon palveluntarjoajalla. Valinnanvapauden mukanaan tuoma sosiaali- ja terveyspalveluiden sirpaloituminen sopii kuitenkin huonosti niiden lasten tilanteisiin, jotka vaativat moniammatillista työskentelyä ja pitkäkestoista sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkuutta.

Asiakassetelien käyttöönotto voi Väestöliiton näkemyksen mukaan heikentää edelleen etenkin heikommassa asemassa olevien perheiden suhteellista asemaa.

Väestöliiton kantana esitämme, että neuvolapalvelut pitäisi jatkossa olla maakunnan liikelaitoksen piirissä ja jättää valinnanvapausmallin ulkopuolelle samaan tapaan kuin koulu- ja opiskelijaterveydenhoito. Neuvolat tulisi liittää käytännössä osaksi maakunnan koordinoimaa perhekeskusta, joka sisältää lasten ja perheiden hyvinvointia ja terveyttä edistäviä sekä varhaisen tuen ja hoidon lähipalveluja.

Sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisessä maakunnan tasolla tulee rakentaa yhteys varhaiskasvatukseen, kouluun ja muihin sivistystoimen palveluihin sekä erityisen tuen ja vaativiin palveluihin. Tämän kokonaisuuden rakentaminen perhelähtöiseksi on mahdollista vain maakunnan liikelaitoksessa joka voi tuoda myös erityispalveluiden konsultaatiot ja tuen perhekeskuksen yhteyteen.

Lastensuojelusta pyydämme saada lausua seuraavaa:

- 1) Lastensuojelun perhe- tai lapsikohtaiset palveluihin liittyy merkittävää julkisen vallan käyttöä eivätkä ne lakiesityksessä kuulu valinnanvapauden piiriin. Väestöliitto pitää tätä kannatettavana.
- 2) Lastensuojelupalveluiden maakunnallisessa toteuttamisessa Väestöliitto toivoo erityistä huomiota kiinnitettävän moniammatillisuuteen ja tiedonkulkuun lapsi- ja perhepalveluiden eri toteuttajien välillä. Perhekeskusmallin kautta lastensuojelulla on hyvät mahdollisuudet moniammatillisen työotteen vahvistamiseen. Väestöliitto pitää myönteisenä, että lakiesityksessä on huomioitu alueellisten osaamis- ja tukikeskusten kehittäminen. Sosiaalihuollon vaativien erityispalveluiden kehittämiseen tulee uudistuksessa varata erityistä huomiota. Keskuksille tulee varata riittävät resurssit paikallisten perhekeskustoimijoiden tukemiseen.
- 3) Lastensuojelun asiakkaiden oikeudet on huomioitu lakiehdotuksen perusteluissa hyvin. Väestöliitto korostaa, että toimeenpanossa lapsen kuuleminen häntä koskevissa asioissa ikä- ja kehitystaso huomioiden on saatava osaksi käytännön ohjeistuksia kaikkien lastensuojelun toimijoiden arkeen.
- 4) Lastensuojelua on osana LAPE-muutosohjelmaa kehitetty kohti tiimimallia jossa yksittäisen lastensuojelun sosiaalityöntekijän sijasta lapsen ja perheen kohtaamiseen kokonaisvaltaisesti koulutetaan moniammatillinen tiimi. Siinä on mukana myös perheterapeuttinen osaaminen, Väestöliitto pitää tätä hyvin myönteisenä. Pidämme tärkeänä että tiimimallin eli ns. systeemisen lastensuojelun mukaista kehitystyötä jatketaan ja koulutusta tiimimalliin laajennetaan koko Suomeen.

- 5) Lastensuojelun kuormituksen vähentämisen kannalta keskeistä on yhteistyö jatkossa maakunnan sote-palveluiden sekä kunnan sivistyspalveluiden välillä. Koulu sekä varhaiskasvatus ovat lapsen kasvuympäristöjä, jonne tuki tulee mahdollisimman pitkälle tuoda. Hyviä tuloksia lastensuojelutarpeen vähentämisessä on saavutettu näyttöön perustuvilla vanhemmuuden tuen menetelmillä kuten Lapset puheeksi –toimintamallilla, joka tuo eri sekä sivistys- että sosiaali- ja terveystoimen ammattilaisille yhteisiä toimintatapoja ja osaamista tukea perhettä varhaisessa vaiheessa. LAPE-muutosohjelmassa aloitettua näyttöön perustuvien menetelmien levittämistä tulee jatkaa.

Helsinki 14.5.2018

VÄESTÖLIITTO RY

Eija Koivuranta
toimitusjohtaja

Suvi Laru
psykologi, tiimiesimies